

Burslu Öğrencisinin Gözünden Sümerbank: Mustafa Kemal Atatürk'ün Büyük Eseri ve Mirası

Sümerbank Through the Eyes of a Scholarship Student: The Great Achievement and Legacy of Mustafa Kemal Atatürk

Özlenen Erdem İşmal, *Moda Giyim Tasarımı Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi*, 0000-0002-5428-6249

Özet

Sümerbank Büyük Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün en önemli eserlerinden birisidir. Bu makalede, Sümerbank'ın modern sanayimizin kurulmasındaki tarihi önemine, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimindeki çok önemli etkilerine dikkat çekilmiştir. Üniversite lisans ve yüksek lisans eğitimi sürecinde bir Sümerbank burslusu olan yazar, 1986-1997 tarihleri arasında Sümerbank Manisa Pamuklu Mensucat ve İzmir Basma Sanayi Fabrikaları'ndaki çalışma sürecinde edindiği deneyimleri ışığında Sümerbank'ın kurumsal işleyişini değerlendirmiştir. Atatürk'ün liderliğindeki yurtsever ve özverili kadrolarla 1933 yılında kurulan bu dev kuruluş, birçok konuda ilkleri gerçekleştirmiş, ekonomi tarihimizin temelini oluşturarak çok yönlü bir toplumsal gelişim sağlamıştır. İnsanların ülkelerinin tarihlerini bilmesi, toplumla ilgili her türlü gelişim hakkında tarihi bilgi ve bilince sahip olması gereklidir. Gelişim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmak, tarihten ders alarak hataları tekrarlamamak, bugün ve geleceğe yönelik çıkarımlar yapmak son derece önemli bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, 1987 yılında alınan özelleştirme kararıyla tüm işletmeleri kademeli olarak birer birer kapatılan tarihi mirasımız Sümerbank yeni nesillere anlatılmalı ve unutulmamalıdır. Geride artık sadece adı kalsa da sanayi tarihinde unutulmaz bir yere sahip olan Sümerbank bıraktığı izlerle başta modern Türk tekstil sektörü olmak üzere tüm sanayi dallarının başarı öykülerinde yaşamaya devam etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kemal Atatürk, Sümerbank, cumhuriyet, sanayi, tekstil, tekstil fabrikası, tekstil tasarımı.

Akademik disiplin(ler)/alan(lar): Tekstil, sanayi tarihi, tekstil tarihi.

Abstract

Sümerbank is one of the most important achievements of our Great Leader Mustafa Kemal Atatürk. This article draws attention to the historical importance of Sümerbank in the establishment of our modern industry and its very important effects on the economic, social, and cultural development of society. The author who was a Sümerbank scholarship student during her undergraduate and postgraduate education evaluated the institutional functioning of Sümerbank in light of her experiences gained during her work at Sümerbank Manisa Pamuklu Mensucat and İzmir Basma Sanayi Factories between 1986-1997. This giant organization which was founded in 1933 by patriotic and devoted staff under the leadership of Atatürk, broke new ground in many areas and provided a multifaceted social development by forming the basis of our economic history. People need to know the history of their countries and have historical knowledge and awareness about all kinds of developments concerning society. Having knowledge about development processes, learning from history to avoid repeating mistakes and making inferences for today and future is an extremely important approach. Although only its name is left behind, Sümerbank which has an unforgettable place in the history of industry continues to live in the success stories of all branches of industry, especially the modern Turkish textile sector, with the traces it has left.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Sümerbank, republic, industry, textile, textile factory, textile design.

Academical disciplines/fields: Textile, industry history, textile history.

- **Sorumlu Yazar:** Özlenen Erdem İşmal, Moda Giyim Tasarımı Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- **Adres:** Dokuz Eylül Üniversitesi, Tinaztepe Yerleşkesi, Adatepe Mah. Doğu Cad. No:09, 35390 Buca/İzmir.
- **e-posta:** ozlenen.ismal@deu.edu.tr
- **Çevrimiçi yayın tarihi:** 18.10.2023
- **doi:** 10.17484/yedi.1331419

Geliş tarihi: 22.07.2023 **Kabul tarihi:** 05.09.2023

1. Giriş

Adı Büyük Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilerek 1933 yılında kurulan Sümerbank, Türkiye’de modern sanayinin gelişiminde öncü olarak çok önemli bir rol oynamıştır. Sümerbank’ın faaliyetlerinde tekstil üretimi önde gelmekle birlikte bununla sınırlı kalmamıştır. Her biri birer simge haline gelen işletmelerinde çimento, selüloz, porselen, seramik, halı, ayakkabı, deri, kimya, gıda, orman ürünleri gibi çok geniş bir yelpazede üretim yapılmıştır. Sümerbank fabrikaları ve bankacılık faaliyetleri halkta tasarruf bilincinin oluşmasını sağlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik kalkınmasında önemli görevler üstlenmiştir. Ülkemizde gerçek anlamda sanayileşmenin başlangıcı ve devletçiliğin simgesi olan, aynı zamanda *Sanayinin Okulu* olarak tanımlanan Sümerbank’ı bilmeden sanayinin gelişimini ve nereden nereye geldiğini anlamak mümkün değildir.

Atatürk’ün bir ulusun gerçek anlamda kalkınmasının, tam bağımsızlığının, refahının ve varlığını sürdürebilmesinin ancak ekonomik gelişme ile sağlanabileceğine olan inancı aşağıdaki sözlerinden anlaşılmaktadır:

Ekonomi demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekli ise onların hepsi demektir. Tarım demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir.

Siyasal, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner.

Ekonomisi zayıf bir millet fakirlik ve yoksulluktan kurtulamaz; toplumsal ve siyasi felâketlerden yakasını kurtaramaz.

Yeni Türkiye Devleti temellerini süngüyle değil, süngünün de dayandığı ekonomi ile kuracaktır. Yeni Türkiye Devleti cihangir bir devlet olmayacaktır. Fakat yeni Türkiye Devleti ekonomik bir devlet olacaktır.

Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde var olan büyük, küçük her çeşit sanayiye kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan savunması olmak üzere, ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refah içinde Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zorunluktur.

Bugünkü savaşlarımızın amacı, tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın tamlığı ise ancak mali bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan mahrum olunca, o devletin bütün hayati kuruluşlarında bağımsızlık felce uğramıştır.

Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer süngü zaferleri değil, ekonomi ve bilim ve kültür zaferleri olacaktır. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2023)

Uzun yıllar boyu süren savaşlardan yorgun düşmüş, çoğunluğu kırsal kökenli, okuma yazma oranı çok düşük yoksul bir halk, modern sanayisi olmayan, ilkel koşullarda bir şeyler üreterek halkın ihtiyaçlarının sağlanmaya çalışıldığı ve donanımlı insan kaynaklarının son derece kıt olduğu bir memleket; Sümerbank işte bütün bu olumsuzluklara rağmen sermaye ve nitelikli işgücü eksikliğinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurularak hem ekonomi hem de insani bir kalkınma hamlesi gerçekleştirilmiştir.

Kuruluş amaçlarına bağlı olarak adeta yoktan var edilen bu kapsamlı kurum sayesinde kısa zamanda büyük işler başarılarak bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra, yeni sanayi işletmelerinin kurulması, Cumhuriyet öncesi dönemden devir alınan insan gücü ve emeğine dayalı küçük ölçekli birkaç fabrikanın da yenilenerek işletilmesi sağlanmıştır.

Atatürk bağımsızlığı kendi halkının emeğinden, kaynaklarından ve olanaklarından dokuyan insandır (Kansu, 1965, s. 33).

Sümerbank, pamuklu sektöründe 20, yünlü ve halı sektöründe 10, deri ve kundura sektöründe 4, kimya sektöründe 6, toprak ve seramik sektöründe 6, ticaret sektöründe 4, araştırma ve geliştirmede 1, çimento sektöründe 1, kağıt sektöründe 3 ve demir-çelik sektöründe 1 işletme olmak üzere toplam 56 işletme ve

bankacılık sektöründe 49 banka şubesiyle hizmet veren bankacılık birimi ile Türkiye'de özel kesimin gerek sermaye gerekse teknik bilgi ve beceriden yoksun olduğu dönemlerde Devletin tüm yükünü omuzlamış ve Türkiye'de sanayileşmenin öncülüğünü yapmıştır (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023).

Kendi finansmanını kendi bankacılık faaliyetlerinden sağlayan Sümerbank 50 bin kişiye varan çalışanı, 468 mağaza, 41 fabrika ve 43 banka şubesiyle Türkiye'nin en büyük holdinglerinden birisi olmuştur. Üretilen mallar, malzemedен, işlem adımlarından kısıntı yapmadan ve kaliteden ödün verilmeden uygun fiyatla halka sunulmuştur. Sümerbank fabrikalarında yetişen ve deneyim kazanan elemanlar üst düzey görevlere gelerek daha sonra özel sektöre ait fabrikaların kurulumunda çalışmışlardır.

Bu makalede, burslu öğrencisi ve çalışanın gözünden Sümerbank'ın ülkemiz için önemine dikkat çekilerek tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasına bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

2. Sümerbank ile Birlikte Geçen Öğrencilik ve Mühendislik Yılları

1982 yılında Ege Üniversitesi Tekstil Mühendisliği Bölümü'nde üniversite eğitimime başladığımda okulumuzun duyuru panosunda gördüğüm burs ilanına başvurmam Sümerbank ile bağlantımın başlangıcını oluşturmuştur.

İnsan kaynağı yetiştirmeye verilen önemin bir göstergesi olarak Sümerbank, öğrencilere eğitimleri süresince burs destekleri sağlamış, orta ve yükseköğrenim düzeyindeki çok sayıda seçilmiş öğrenciyi verdiği burslarla yurt içinde ve yurt dışında okutmuştur. Öğrenciler, kendi fabrikalarındaki işçiler, mühendisler yurt dışı ve yurt içinde stajlara, eğitimlere gönderilmişlerdir. Ayrıca, fabrikaların bünyesinde açılan ilkökul, ortaokul ve çırak okulları eğitim ve öğretime verilen önemi göstermektedir.

Sümerbank Bursa Merinos ve İzmir Sümerbank Basma Sanayi Fabrikaları'nda yaptığım sanayi stajlarımın yanı sıra mezuniyet sonrasında; Manisa Sümerbank Pamuklu Mensucat (1986-1989) ve İzmir Sümerbank Basma Sanayi Fabrikaları'nda (1989-1997) İşletme Mühendisi ve Basma İşletme Şefi olarak bu sistemli kurumsal organizasyonun bir mensubu olmaktan daima onur duydum. Sanayide geçen bu yıllar benim için adeta bir okul olmuş farklı bir bakış açısı kazandırmış ve akademik çalışma yaşamım üzerinde gerek eğitmen gerekse araştırmacı olarak çok önemli katkılar yapmıştır.

Öğrenci olduğum yıllarda (1982-1986) Bölümümüzdeki değerli hocamız Prof. Dr. Güngör Başer de İngiltere'de Leeds Üniversitesi'ndeki Tekstil Mühendisliği eğitimini Sümerbank bursu ile tamamlayıp Sümerbank fabrikalarında çeşitli görevler ve yöneticilikler yaptıktan sonra öğretim üyeliğine geçmişti.

Sümerbank o kadar kurumsal ve temelleri sağlam atılmış bir kuruluştur ki; zamanının ötesinde bir şekilde, çalışanların görev tanımlarından, eğitimlerine, kişisel gelişimlerine, sosyal haklarına ve sistemin her türlü işleyişine varana kadar her şey yönetmeliklere, kurallara bağlı bir şekilde düzenlenmekte ve yürütülmekteydi. Örneğin; eğitim yönetmeliğinde yer alan lisansüstü eğitim hakkı, yabancı dil eğitim desteği gibi maddelere göre isteyen kişiler çalışırken aynı zamanda yüksek lisans/doktora yapabiliyor, yabancı dil kurslarına gidebiliyor ve tüm bunların masrafları da mecburi hizmet karşılığında kurum tarafından karşılanıyordu.

Sadece kendi çalışanlarına değil toplumdaki diğer kesimlere de sosyal yardımlar yapılmaktaydı. Devlet memurlarına, devlete bağlı kurumlarda çalışan işçilere, devlet okullarındaki yatılı öğrencilere, burslu öğrencilere Sümerbank mağazalarından yıllık alışveriş kuponları verilmekteydi. Bu kuponları kullanmak üzere burslu öğrenciliğim süresince her yıl sonunda annem ile birlikte İzmir Konak meydanındaki sekiz katlı Sümerbank Mağazasına gidişimiz hoş bir anı olarak hala hafızamdadır.

Her biri adeta bir okul olan ülkemizin dört bir yanındaki Sümerbank fabrikalarında kendi burslusu olsun olmasın öğrencilere staj yapma ve misafirhanelerinde konaklama olanağı sağlanıyordu. Bu büyük ve entegre tekstil işletmelerinde ham maddeden başlayarak bitmiş ürünün oluşumuna kadar tüm üretim aşamalarını görmek ve öğrenmek mümkündü. Özellikle bir öğrenci ve yeni işe başlayan bir kişi için paha biçilemez zengin bir kaynaktı. Burs verilen öğrenciler titizlikle takip ediliyor, resmi yazı gönderilerek staj yeri için 3 fabrika tercihi yapması isteniyor, yapmayacaksa da geçerli bir mazeret sunması isteniyordu.

Lisans eğitimim sırasında 1983 yılında İzmir Sümerbank Basma ve 1985 yılında Bursa Merinos Fabrikaları'nda yaptığım sanayi stajlarında pamuklu, sentetik, karışım ve yünlü kumaş üretiminin tüm aşamalarını görerek okulda öğrendiklerimi çok güzel pekiştirdiğimi, sonraki dönemdeki derslerimi çok daha rahat anladığımı hatırlıyorum. Ayrıca iş hayatına dair ilk gözlemlerimizin böylesine büyük ve kurumsal işletmelerde yapılmış olması açısından da bu deneyimler çok değerliydi.

Bursa Merinos Fabrikası'nda bizimle birlikte diğer üniversitelerden de tekstilin yanı sıra farklı branşlardan çok sayıda öğrenci hatta Tunus'tan gelen iki öğrenci staj yapmaktaydı. Merinos Fabrikası'nın karşısındaki SAGEM (Sümerbank Araştırma Geliştirme ve Eğitim Müessesesi) bahçesindeki misafirhanede kalıyor gündüzleri işletmede çalışıyor akşamları da fabrika bahçesindeki sosyal tesiste toplanıp fabrika personeliyle birlikte havuz başında akşam yemeklerimizi yiyerek sohbet ediyorduk.

Yani Sümerbank bursu almaya hak kazandıysanız staj yerleriniz ve mezun olur olmaz da fabrikalardan birisinde hemen işiniz hazır. Aldığımız bursumuz karşılığında mecburi hizmetlerimizi yapmak üzere mezuniyetimizden sonra dört ay gibi kısa bir sürede ilk iş yerlerimize tayin edilmiştik. Tayin yerlerimiz belirlenmeden önce, ataması yapılacak tüm bursiyerler 1986 yılında Ankara Ulus Meydanındaki tarihi Genel Müdürlük binasında toplantıya çağrılarak hedeflerimiz, ailelerimiz, yaşadığımız şehir, çalışmak için tercih etmek istediğimiz fabrikalar gibi konularda hepimizle tek tek sohbet edilmişti. Orada Genel Müdür Sayın Dr. Erkan Tapan ile de makamındaki kısa sohbetimiz sırasında çok hoş ve samimi bir şekilde mesleki tavsiyelerde bulunması, *üzerimizde iş önlüklerimiz, tulumlarımızla makineler arasında pamuğun, ipliğin, işletmenin tozuna toprağına bulanarak özveriyle çalışmamızı beklediklerini* söylemesi hala aklımdadır. Gösterilen bu ilgi bizleri yüreklendirerek çalışmaya çok daha hevesle başlamamızı sağlamıştır.

Sümerbank tüm çalışanlarının özlük ve sosyal haklarına saygılı, yasa, kural ve yönetmeliklere göre hareket edilen, eşit işe eşit ücret prensibini uygulayan, iş güvenliği uygulamalarına önem veren, hiyerarşik bir düzenle çalışılan, düzenli çalışma saatleri olan, mesleki ve kişisel gelişime olanak sağlayan, destekleyen bir işverendi. Yurt dışı fuarlarına önem verilmekte ve çalışanlar makine, teknoloji ve pazar durumundaki yenilikleri takip etmek için bu fuarlara gönderilmekteydi. Çalışanlarına bir devlet terbiyesi, kurum kültürü, aidiyet ve büyük bir aile olduğu duygusu aşılanmaktaydı.

Çalışma hayatımızda *Sümerbank bir ailedir* kavramı ve çalışanların güçlü bir aidiyet duygusu vardı. Bunun sonucu olarak çalışanlar arasında kişiye güç veren insani bağlar oluşmaktaydı. Örneğin; 21 yaşında ilk tayin yerim olan Manisa Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikası'na gittiğimde fabrika müdürümüz rahmetli Mehmet Aslan'ın *sizi şehirde yalnız bırakamayız* diyerek derhal fabrika bahçesinde bir lojman vermesi, boya terbiye kısmındaki ilk şefim Kimya Mühendisi Sayın Ünal Avcı'nın her zaman gösterdikleri insani yaklaşımları unutulamaz. Burada çalışmaya başladıktan bir yıl sonra mesleki gelişimim adına yüksek lisans yapmaya niyetlendiğimde ve olabilir mi acaba diye tereddüt içindeyken, Planlama Müdürümüz Sayın Halil Akgün'ün yüreklendirici bir şekilde önderlik yaparak Eğitim Yönetmeliği'ndeki hakkımı bildirmesi, özel olarak Ankara'daki Genel Müdürlüğü'müzü arayarak bilgi alıp beni cesaretlendirmesi sayesinde hem çalışıp hem yüksek lisans eğitimimi tamamlama olanağı bulmuştum. Deneyimsiz genç bir insana yapılan bu değerli rehberlik yıllar sonra akademik yaşama geçtiğimde doğrudan doktora eğitimimi yapabilmemi sağlayarak öğretim üyeliği yolumu açmıştır. Bu bağlamda, insanın yaşı ne olursa olsun kişisel ve mesleki gelişimi için gerekenleri yapması ne kadar önemliyse, kurumların ve belirli yerlere gelmiş kişilerin de ellerinden gelen her konuda başka insanlara destek olmaları, olanak sağlamaları, rehberlik etmelerinin son derece önemli olduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz.

Manisa'da henüz 2 yıllık bir işletme mühendisiyken yüksek lisans tezimin uygulama aşamasına geldiğimde, İzmir Basma Fabrikası'ndaki daha yeni merserizasyon makinesini kullanmak için izin almak üzere fabrika müdürü Sayın Hüseyin Avni Kutman'ın makamına giderek kendimi tanıtmış, yapmak istediklerimi anlatmıştım. İlgiyle dinleyerek memnuniyetini belirtmişti. Sonrasında, fabrikanın ilgili tüm teknik birimlerine resmi yazı yazarak tarafıma gerekli desteklerin verilmesini istediğini öğrendiğimde verilen önem ve ciddiyet karşısında çok mutlu olmuş, daha çok çalışma gereği duymuştum. Bu süreçte tanıştığım okulumuzun eski mezunlarından Fiziksel Tekstil Muayeneleri Laboratuvarı sorumlusu Sayın Ayhan Çetin'in özel ilgisini anmadan geçemeyeceğim. Sayın Kutman çok aktif, çalışkan ve vizyoner bir yönetici olarak daha sonra Ankara'da Sümerbank Genel Müdürlüğü makamına kadar yükselmişti.

Üretim, Sümerbank'ın yurdun dört bir yanında bulunan kendi mağazaları için, ihracat (Almanya, Amerika, İtalya, İngiltere vd.) ve firma siparişleri olmak üzere üç ana grupta yapılmaktaydı. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri, Emniyet Güçleri, Kredi Yurtlar Kurumu gibi devlet kuruluşlarının kumaş ihtiyaçları, nevresim takımları İzmir Sümerbank Basma, Eskişehir Sümerbank Basma ve Manisa Sümerbank Pamuklu Mensucat gibi fabrikalar tarafından karşılanmaktaydı. Baskı fabrikalarında rulo, rotasyon ve düz şablonlu baskı makineleri ile ülkemizdeki her bölgeye ve her kesimden insanın beğenisine hitap eden çok geniş bir yelpazede desenlere sahip baskılı kumaşlar üretilmekteydi. Örneğin; İzmir Sümerbank Basma fabrikasına girdiğiniz anda kamuflaj desenli askeri kumaşlarımızı, giysilik basmaları, pazen, flanel divitin, poplin, yurt dışına gidecek modern desenli keten kumaşları, ekosele oduncu gömleklerini, geniş hat dairelerinde baskıları yapılan çarşaf/nevresim kumaşlarını, döşemelikleri; pamuk, viskon, keten/viskon, akrilik/viskon,

pamuk/poliester gibi çok farklı liflere ve dokuma türlerine sahip onlarca kumaşın üretim süreçlerini, makineleri aynı anda görebilirdiniz.

İzmir'deki fabrikada lif giriyor giysi olarak çıkıyordu, iplik, dokuma, basma ve konfeksiyon işletmeleri bulunmaktaydı. Basma işletmesi bünyesinde bulunan ön terbiye, boya, baskı, bitim işlemleri kısımlarının hepsinde çalışma, hatta Stork baskı makinesi, Monforts sanfor makinesi ve zımpara makinesi montajlarında yurt dışından gelen teknik elemanlarla birlikte çalışma, yıkama makinesi alımı için oluşturulan teknik ekipte yer alarak Almanya, Avusturya ve İtalya'daki bazı fabrikaları görme fırsatı bulmam önemli mesleki katkılar sağlamıştır.

Staj yaptığım Bursa Merinos Fabrikası da giren yün lifinin giysi olarak çıktığı iplik, dokuma, boya, bitim işleri, konfeksiyon, kumaş tasarım kısımları, hatta çok değerli bir yağ olan lanolin (yün yağı) elde etme tesisi bile bulunan içinde arabayla dolaşılacak kadar büyük çok güzel bir fabrikaydı. Çalışma yıllarımızda iş ziyaretlerimizde mutlaka satış yerine uğrayıp bir kısmı yurt dışına da giden bu nadide ve kaliteli yünlü kumaşlardan alırdık.

Tüm fabrikaların yeşillikler içindeki bahçelerinde lojmanları, sosyal, kültürel, spor tesislerinin yanı sıra, kütüphaneleri ve girişlerinde halka açık satış yerleri de bulunmaktaydı. Bir kısım teknik ve idari personel lojmanlarda otururlar ve üç vardiya devam eden üretim sorunlarına anında müdahale ederdi. Öğlen tatilleri ve mesai bitiminde lokalde buluşularak sohbetler edilerek bir şeyler içilirdi. Fabrikalardaki tüm çalışanlar arasında evlilik, doğum, vefat gibi hayata dair şeyler çok sıkı takip edilerek gereği mutlaka yapılırdı. Yani, sadece iş odaklı davranılmaz, çalışanların insani yönleri ve sosyal ihtiyaçları da dikkate alınırdı.

Bursa Merinos Fabrikası'nın hemen karşısında bulunan SAGEM (Sümerbank Araştırma Geliştirme ve Eğitim Müessesesi) tüm Sümerbank çalışanlarına düzenli eğitimlerin verildiği, bilimsel toplantıların yapıldığı, uzmanların ve araştırmacıların çalıştığı bir yerdi. Bizler bu amaçla çok sık Bursa'ya giderdik. 1993 yılında *Fiziksel Tekstil Muayeneleri* el kitabının yazım komisyonunda İzmir Basma Fabrikası'nı temsilen yer alarak düzenli şekilde oradaki toplantılara katılmıştım. Ayrıca, SAGEM çalışanları da sürekli olarak fabrikaları ziyaret ederek ortak araştırmalar ve üretim sorunlarının çözümlerine yönelik incelemeler, denemeler yaparlardı, tekstil işletmeleri ve üniversitelerle işbirliği halinde çalışılıyordu. SAGEM'in yayın yapma görevi de vardı. Tekstil ile ilgili araştırma/inceleme sonuçlarını, çeşitli bilgileri içeren kitaplar da yayınlanır ve bunlardan geniş bir kitle yararlanırdı. Birlikte çalışma fırsatı bulduğum Sagem'in Kimya Mühendisi laboratuvar müdürleri Sayın Ayfer Çiftçi ve rahmetli Fikri Çiftçi hem mesleki hem insani özellikler yönünden Sümerbank camiasında özel bir yere sahiptilerdi.

Ayrıca, kişisel merakımız nedeniyle işletmede yaşanan sorunların çözümüne yönelik deneysel çalışmalarımız için de ilgili fabrikalara ve Sagem'e görevli olarak gidebiliyorduk. Bu bağlamda, 1938'de kurulan Türkiye'nin ilk yapay lif fabrikası Sümerbank Bursa Gemlik Suni İpek Fabrikası'na giderek viskon üretimini görmek ve çalışmamı bir rapor olarak genel müdürlüğe sunmak çok güzel bir deneyim olmuştu. Gemlik'e girişte hemen deniz kenarında bulunan ve misafirhanesinde kaldığım bu güzel fabrikanın kayıkhanesi bile bulunmaktaydı. Tüm fabrikalarda gereğine göre her türlü ayrıntı ve ihtiyaç düşünülüyordu.

Fabrikalar arasında var olan etkili haberleşme ağı sayesinde, şahsen tanışmamış olsalar bile farklı illerde çalışan teknik ve idari personel birbirlerini bilirlerdi. Bunda, işçiler dışındaki personelin tayin sistemiyle farklı fabrikalarda çalışmalarının, sıkça yapılan fabrikalar arası iş ziyaretlerinin de büyük etkisi vardı. Örneğin; basma fabrikalarının boya ve kimyevi madde alımları ihale sistemiyle toplu olarak yapıldığından kurulan bir teknik komisyon her yıl farklı fabrikalarda toplanıp yaklaşık bir ay süreyle laboratuvarlarda yapılan çalışmalar sonucunda kararlar alırdı. Kısacası her işleyiş için kurulmuş bir sistem mevcuttu. Genel Müdürlüğe bağlı idari ve teknik müfettişlerin tüm Türkiye'deki Sümerbank fabrikalarına giderek inceleme raporları hazırladıkları, uyarılar yaptıkları bir iç denetim mekanizması vardı.

Manisa Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikası da lifin girdiği ve giysi olarak çıktığı entegre bir işletmeydi, iplik, dokuma, boya-terbiye ve konfeksiyon işletmeleri bulunmaktaydı. Başta haki renkli parkalık kumaşlar olmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (Kara, Hava, Deniz) üniforma kumaşlarının üretimi ve dikimi yapılmaktaydı. İzmir Basma Fabrikası'na kamuflaj baskısı için kumaşlar da buradan gönderiliyordu. Bazı kumaşlarımızın boyanmasında, Türkiye'nin ilk tekstil boya üretim fabrikası olarak 1965 yılında kurulan Sümerbank Tarsus Mensucat Boyaları'nın boyar maddelerini de kullanmaktaydık. Cep telefonu, bilgisayar, e-postanın olmadığı çalışma yıllarımızda mesaimiz bitmeden önce büyük işletme defterimize gece vardiyasında yapılacak işleri yazar, sabah da ustabaşının yazdıklarını okuyarak makineleri ve üretimi kontrol ederdik.

Mağazalar için yapılacak üretimler için pazarlama teşkilatı piyasa araştırması, tüketici eğilimi yoklamaları ve anketler yapmaktaydı. Üniversitelerle işbirliği yapılarak, üretim sorunları, enerji tasarrufu gibi

konularda çözüm önerilerine yönelik raporlar hazırlanır, insan kaynaklarına önem ve değer verilerek devamlı olarak hizmet içi eğitimler yapılır.

Özelleştirme süreciyle ilgili olarak, İzmir Basma Fabrikası'nda İşletme Şefi olarak çalışmaktayken iki görevim olmuştur. 1995 yılında Eskişehir'e giderek Sarar Firması'na satılan Basma Fabrikası'nın resmi devir teslim işlemlerini yapmıştık. Bir de, genel müdürümüz ve iki yardımcısıyla ekip olarak özelleştirme kapsamında incelemeler yapıp rapor hazırlamak için Amerika'daki Dünya Bankası'ndan gelen Hintli uzman ile birlikte bir hafta çalışmıştık.

Sümerbank fabrikalarının başta kumaş ve desen olmak üzere geniş bir arşiv sistemleri bulunmaktaydı. Özgün tasarımları, desenleri, renkleri ve dokularıyla Nazilli basmaları, Sümerbank basmaları, Merinos yünlü kumaşları, Hereke kumaşları, halıları hafızalarımızda ve arşivlerde yaşamaktadır.

3. Atatürk Cumhuriyetin Bu Büyük Sanayi Hamlesine Neden Sümerbank Adını Vermişti?

1933'te kurulan Sümerbank ile 1935'te kurulan Etibank'ın adları Sümer ve Eti uygarlıklarından gelmektedir. Bu durum Atatürk'ün tarihe olan ilgi ve saygısını göstermektedir.

Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ tarafından yapılan bilgilendirmeye göre:

Atatürk'ün okuduğu dış kaynaklı tarih kitaplarında Sümer dilinin Türkçeye benzediği Sümerlerin 6000 yıl önce Asya'da, Irak'ın güneyine, Dicle ve Fırat nehirleri arasına yerleştikleri yazılıyordu. Bu Atatürk'ü çok etkilemişti. Acaba onlar Türkler'in ilk ataları olabilir miydi? İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bunları yanıtlayabilecek binlerce çivi yazılı tablet vardı. Fakat onları okuyacak, değerlendirecek Türk uzmanlar yoktu. Atatürk 1933'te yükseköğretim reformunu başlattığında Almanya'da başa geçen Hitler rejiminin işlerinden uzaklaştırdığı Yahudi öğretim görevlileri Türkiye'ye başvurdu. Atatürk büyük bir ileri görüş ve cesaretle onları kabul edip birbiri arkasından açılan fakülte ve yükseköğretilerde en iyi koşullarda çalışmak üzere görevlendirdi. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Türk tarih ve kültürü ile ilgili kaynaklar incelenecek, Türklerle ilgili olabilecek bütün milletlerin dil ve kültürü araştırılacak, öğretilenecekti. Bu dillerin en eskisi Sümer diliydi. Dünya üniversitelerinde *Assyrioloji* olan Sümer dilinin öğretilindiği bölümün adı, ülkemizde *Sümeroloji* olarak Atatürk tarafından konuldu. Türkiye'nin ekonomik gelişmesi için bankaların önemini iyi bilen ve Türk bankacılığını başlatan Atatürk binlerce yıl önce bankacılığın temelini atan Sümerler olduğundan bu yeni bankaya da Sümerbank adını verdi. Uygarlığın temeli sayılan tekerleği icat eden Sümerler çivi yazısını icat etmişler, ilk kanun kitabını yazmışlar, ilk vergi reformunu ve 30'ar günlük aylardan oluşan ilk takvimi yapmışlardır. Sosyal adalete çok önem veren Sümerler, tarıma dayalı çok canlı bir ekonomiye sahipti ve ekonomik faaliyetlerin merkezi mabetlerdi. Mabetin ve halkın tarıma dayalı ürünleri dış ülkelere satılıyor, oralardan ülkede bulunmayan taş, maden, tomruk satın alınıyor; bunların bir kısmı işlenerek dış ülkelere satılıyordu. Tarım, hayvancılık, dokumacılık, dericilik, bira ve şarapçılık, kuyumculuk, gemicilik Sümer ekonomisini oluşturan sektörlerdi. Dokumacılık çok ileriydi. Mabetlerin 1500 kişi çalıştıran dokuma atölyeleri vardı. Ekonomiyi idare eden mabetler aynı zamanda bir tür banka işlevi görüyordu. Halk onlardan borç alabiliyordu. İ.Ö. 400 yıllarında Muraşu oğulları adındaki bir aile özel banka kurarak, bankacılıkta yeni bir çığır açtı. (Koraltürk, 1997, s. 1)

Tarihi bilgilere bakıldığında, Atatürk'ün yeni kurduğu bu kuruluşun görevleri ve amaçlarıyla insanlık tarihinde önemli ilklere imza atmış Sümer uygarlığı ve Türk milleti arasında bir benzerlik ve bağlantı sağladığı düşünülebilir.

3.1. Mustafa Kemal ATATÜRK Büyük Eseri Sümerbank'ı Neden ve Hangi Koşullar Altında Kurmuştur?

Osmanlı Dönemi'nde ihtiyaç duyulan endüstriyel gelişmeleri sağlamak amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılarak esnaf şirketleri ve sanayi okulları açılrsa da yeterince başarılı olunamamıştır.

1913 ve 1915 sanayi sayımlarına göre Osmanlı sanayinin üretim alanlarına göre bileşimi gıda toprak, deri, ağaç, dokuma, kırtasiye, kimya ve madeni eşya imalatından ibaretti. Buradan üretimin dayanıksız tüketim mallarına yönelik olduğu, yatırım ve dayanıklı tüketim mallarında ise önemli bir varlık gösterilemediği anlaşılmaktadır (Koraltürk, 1997, s. 91).

1915 yılı itibarıyla Osmanlı Devleti'nde tüketilen unun ancak %59,4'ü, tuğlanın %32,1'i, yünlü dokumanın %41,3'ü ve pamuklu dokumanın %9,5'i memlekette üretilmekteydi. Gıda, dokuma ve deri imalatı başı çekmekteydi. 1913 sanayi sayımına göre üretimin toplam değerinin %73'ü, 1915'te ise %73,7 si gıda ve dokuma imalatı ile oluşturulmuştu. 1927 sanayi sayımına göre 65.245 müessese mevcuttu ve bunların %43,59'u tarım ürünlerini işleme, %23,83'ü dokuma, %22,61'i maden sanayi işleme ve makine tamirâtı ile ilgili müesseselerdi. 1913, 1915 ve 1921 yılı sanayi sayımları Cumhuriyetin devraldığı Türkiye'de temel sanayinin kurulmadığını ortaya koyar (Koraltürk, 1997, s. 91 - 97).

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında XIX. yüzyıl Osmanlı döneminde olduğu gibi, Avrupa'ya bağımlı idi. Hammadde, pamuk, yün, saf yünü ve ipliği ihraç ediyor ve tekstil ihtiyacının büyük bir bölümünü (20.000 metrik ton) dışarıdan alıyordu; yerli üretim, ihtiyacın ancak 3,70 bin metrik tonunu karşılayabiliyordu (İnalçık, 2008, s. 151).

1805'te İstanbul Beykoz'da kurulan Çuha Fabrikası Türkiye'deki ilk modern tekstil fabrikasıdır. Bunu daha sonra 1836'da İstanbul Haliç'te kurulan Feshane (Defterdar), 1843'te kurulan Hereke ve Balıkesir'de kurulan tekstil fabrikaları izlemiştir. Bu fabrikalar İngiltere ve Belçika'da ithal edilen makinelerle kurulmuşlardır. Osmanlı döneminde kurulan sanayi tesislerinden Feshane dışındakiler kötü idare, yolsuzluk ve en başta kapitülasyonların Avrupalılara tanıdığı ayrıcalıklı koşullar yüzünden iflas etmişlerdir (İnalçık, 2008, s. 149).

Atatürk Sofya'da (Bulgaristan) Ataşemiliter iken çıplak ayaklı bir tane bile çiftçi olmadığını, çobanların kendi fabrikalarında üretilen öz malları olan kaba şayak kumaşları giydiklerini gözlemiştir (Atay, 1965, s. 12). Atay o günün koşullarını kendi gözlemleri ile ifade etmektedir:

İstanbul'da pahalısı Beyoğlu ısmarlama terzilerinde İngiliz kumaşından, ucuza hazır giysi mağazalarında Avusturya malından giyinirdik. Makineden ne çıkmışsa ne çıkabilirse hepsi yabancı idi. Pabucumuzun tahta çivisini dışarıdan getirtirdik. Kapitülasyonlar rejimi yüzünden gümrük artıramazdık. Sermayemiz yoktu, olsa bile fabrika açamazdık. Birkaç haftalık damping ile batıp giderdik. Devletin Beykoz'da açtığı kâğıt fabrikası bu yüzden yıkılmıştı. (Atay, 1965, s. 12)

1919 yılında Ankara 20-30 bin nüfuslu, hiçbir çağdaş endüstrinin olmadığı bir Orta Anadolu kasabasıydı. Çıkrıkçılar Yokuşu denilen çarşısında tiftikten ünlü Ankara soflarını dokuyan el tezgâhları bulunmaktaydı. Ancak, Rum ve Ermeni esnaf artık makinede üretilmiş yabancı dokumaları satmaya başlamıştı.

Halkın giysisi İngiltere'de dokuma fabrikalarında üretiliyor, yabancı kumaş elini kolunu sallayarak Osmanlı sınırlarından giriyor ve el tezgâhlarının ilkel dokumalarını yenerek ve çıkrıkları öldürerek Avrupa endüstrisinin egemenliğini kuruyordu. Kurtuluş Savaşı başlangıcında Ankara'da Çıkrıkçılar Yokuşu ölmek üzereydi. Mustafa Kemal, orta çağ düzeniyle, sömürgeci kapitalizmin çatıştığı bir açık Pazar kentine, kendini ana mala bırakmış Osmanlı Ankara'ya böyle bir ekonomik ortam içinde giriyordu. Makine, dokuma fabrikası, korunmayan el tezgâhlarını, ev dokumacılığını çoktan ezmişti (Kansu, 1965, s. 32).

1921 yılında Sakarya Savaşı'nın askerleri için Anadolu halkından *Ulusal vergi buyrukları* ile çamaşırlık bez, kaput bezi, patiska, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftik, elbiselik her türlü kışlık ve yazlık kumaşlar istenmişti. Anadolu'da tek bir dokuma fabrikası yoktu ve halktan istenen bu pamuk, yün ve tiftik gibi ham maddelerin dışındaki kumaşlar Avrupa'dan gelmekteydi. İş, gene el tezgâhlarına düşmüştü: Kurtuluş ordusunun giyeceğini yünden ve tiftikten onlar dokuyacaktı. Türk Halk Ordusu giysisiyle, çarısından kabalağına, endüstrisiz bir ülkenin yoksulluğuna en açık bir örnektir. Atatürk'ün devletçiliği bu savaştan ve yurdun temel gerçeklerinden doğuyordu. Halkın giyeceğini dokumak gerekiyordu. Bebekleri kundak bezine sarmak, köy kadınlarının basmalarını dokumak ve halkı giydirmek (Kansu, 1965, s. 33).

Anadolu'daki bir eve parayla sadece üç şey giriyordu: gaz, bez ve tuz. Herkesin toprağa ektiğini yediği, kendi diktiğini giydiği yıllardı. Halkın en büyük ihtiyaçlarından biri *Amerikan Bezi* diye bilinen kaput kumaş yokluktan karaborsadaydı. İnsanların elbiselerine yama yapılacak bez bile bulunamıyordu (İnce vd., 2016, s. 22).

Cumhuriyet öncesi bu durum böyleyken, Falih Rıfkı Atay 1938 yılında üretime başlayan Bursa Sümerbank Merinos fabrikasına kumaş almak için gittiğindeki izlenimlerini şöyle anlatıyor:

Geçen yıl kumaş almak üzere Bursa Sümerbank Fabrikası mağazasına gitmiştim. Birtakım çeşitlerimizin Amerika ve İsveç'e satıldığını söylediler. Fakat ben o çeşitlere, kumaş dolu raflara bakarken İttihatçı yolcunun Bulgar şayağı hikayesini hatırlıyorum. Neydi aradan geçen? Şayak hikayesini dinlediğim zamanki Ataşe Mustafa Kemal Bey, Sümerbank adını koyan Atatürk'ün ta kendisi idi. Her şey bir milli kahramanın 34 yaşı ile 50 yaşı arasında olup bitmişti. Sanki aradan bir çağ geçmişti. (Atay, 1965, s. 12)

3.2. Sümerbank'ın Kuruluş Süreci

Ülke sanayisinin şartlarının iyileştirilmesi, ekonominin yeniden yapılandırılması için Atatürk 17 Şubat 1923'te 1. İzmir İktisat Kongresi'ni toplamıştır (İnce vd., 2016, s. 22). Atatürk Kongrenin açılış konuşmasında çok önem verdiği *Bağımsız ekonomi ve Eğitim* konularına vurgu yapmıştır.

Kongrede alınan kararlar arasında bir sanayi ve bir ticaret bankasının kurulması ile bütün okullarda ekonomi eğitime önem verilmesi vardı. 1924 yılında İş Bankası, 1925'te Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dört sanayi işletmesini (Feshane, Hereke Yünlü ve İpekli Dokuma, Bakırköy Pamuklu Dokuma, Beykoz Deri ve Kundura) devralmış ve bu yapılanma Sümerbank'ın kurulmasını sağlayacak ilk zemini oluşturmuştur (İnce vd., 2016, s. 23).

Amele olarak adlandırılan emekçilere bundan sonra işçi denilmesi, çırak okullarının açılması, sanayi odalarının yaygınlaştırılması, sendika hakkının tanınması ve grev yasasının düzenlenmesi, işçinin korunması, çalışma süresinin sınırlandırılması, çocuk ve kadınların korunması İzmir İktisat Kongresi'nde alınan diğer önemli kararlardır. Bu kararların yanı sıra Sümerbank'a devredilen Feshane, Bakırköy, Hereke ve Beykoz Fabrikaları yenilenip geliştirilerek üretime devam etmeleri sağlanmıştır.

Kuruluş kanunu ile Sümerbank'a şu görevler verilmiştir (Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank 1933-1973, 1973, s. 3):

- 1) Devlet Sanayi Ofisi'nden devralacağı fabrikaları işletmek, özel sanayideki devlet katılımlarını Ticaret kanununa göre yönetmek
- 2) Devlet sermayesi ile kurulacak bütün sanayi kuruluşlarının etüt ve projelerini hazırlamak, bunları kurmak ve yönetmek
- 3) Kuruluşları veya genişletilmeleri yurt için ekonomik olarak verimli olan sanayi işlerine katılmak
- 4) Yurda ve kendi fabrikalarına gerekli olan usta ve işçileri yetiştirmek için okullar açmak, yurtiçinde ve yurt dışında öğrenci okutmak
- 5) Sanayi kuruluşlarına kredi açmak ve bankacılık işlerini yapmak
- 6) Ulusal sanayinin gelişim önlemlerini aramak ve bakanlıkça verilecek konular hakkında görüşlerini bildirmek.

Sümerbank'ın kuracağı sanayi işletmeleri öncelik sırası olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır (Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank 1933-1973, 1973, s. 3):

- 1) Ham maddesi yurtda bulunan ve üretimi tüketime yetmeyen sanayi
- 2) Ham madde olarak ihraç edilen malları mamul veya yarı mamul hale getirerek değerlendiren ve sürümünü kolaylaştıran sanayi
- 3) Mamulleri yurt içinde büyük oranda tüketilen, ham maddeleri henüz yurt içinde yetiştirilmemekle birlikte kurulmaları halinde ham maddelerinin de yurt içinde yetiştirilmesi mümkün olan sanayi
- 4) Ham maddesi yurtda bulunmayan, sağlanması da mümkün olmayan ancak üretilmesinde önemli ölçüde yarar bulunan sanayi

Sümerbank'ı tarihi kılan ilk vazifesi 1. Beş Yıllık Sanayi Planı'nı hayata geçirmesiydi. 1934'te uygulamaya konan bu planın ana hedef ve stratejisi ülkenin yerüstü kaynaklarını değerlendirerek ithalata konu olan özellikle şeker, dokuma ve kâğıt başta olmak üzere temel gereksinim maddelerinin yurt içinde üretilmesi; yerel veya bölgesel, tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sınıai üretim birimleri kurmak; kurulacak sanayi tesislerinin kuruluş yerlerinin ham madde ve işgücü kaynaklarına yakın olmasıydı (Koraltürk, 1997, s. 159). Bu atılım hamlesinin ardından 1934'de İstanbul, Samsun, Mersin ve İzmir'de Yerli Mallar Pazarları

açılmıştır (Koraltürk, 1997, s. 11). Bu pazarlar yerli üretim ve tüketimi teşvik etmek, Sümerbank ürünlerini halka daha iyi tanıtmak, satışları etkili bir şekilde gerçekleştirmek, tekstil ve giyim ürünlerini en uygun fiyatlarla tüketicilere sunmak gibi amaçlarla kurulmuşlardı.

Daha sonra Yerli Mallar Pazarı kapatılarak 1949 yılında Sümerbank Alım Satım Müessesesi kurulmuştur. Mağaza sayısı 3 ile başlayıp 1969 yılında 180'e, özelleştirme kararının alındığı 1987 yılında ise 500'e ulaşmıştır.

1936'da 2. Kalkınma Planı gündeme gelmiş; 1. Kalkınma Planı'nda yer alan dokuma, maden, selüloz ve kimya sanayine ilişkin yatırımlarla tüketim mallarının ülkede üretimin hedeflenmesinin aksine ikinci planda enerji, madencilik gibi temel sanayi alanlarına ağırlık verilmiştir (Koraltürk, 1997, s. 159).

İsmet İnönü'nün temalarıyla Sovyet Rusya'dan 8 milyon altın dolarlık kredi ve makine desteği hem Sümerbank'ın hem de 5 yıllık kalkınma planının can damarını oluşturmuş, pamuklu dokuma üretimiyle ilgilenen bir Sovyet heyeti altyapı ve üretime yönelik önerilerini paylaşmak için Türkiye'ye gelmiştir. Sanayi tesislerini kurmak ve projelendirmek için 160 Sovyet uzmanın görevlendirildiği *Türkstroy* adı verilen bir ajans kurularak 50 kişilik Türk grubu eğitim ve staj amacıyla Rusya'ya gönderilmiştir (İnce vd., 2016, s. 28).

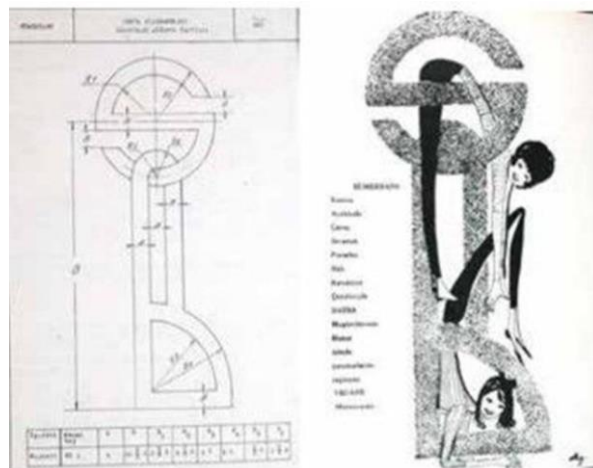
Kansu'nun ifadesiyle, *Halkın Dokumacısı Atatürk*, 1933'te başlattığı bir devletçi hareketle üç büyük işe temel koymuş oluyordu (Kansu, 1965, s. 33):

1. Orta çağ lonca endüstrisi yerine çağdaş dokuma endüstrisini
2. Açık Pazar yarı sömürge ekonomisi yerine kendine yeten bağımsızlık ekonomisini
3. Yarı çıplak halkın kendi kaynaklarından giyinmesinin olanaklarını

Hızlı ve sistemli endüstrileşme amacıyla ortaya konan ilk Beş Yıllık Plan (1934-1938) çerçevesinde tekstil endüstrisine öncelik tanındı. Kayseri ve Nazilli'de Sovyetler Birliği'nin sağladığı uzun vadeli kredi ile yeni teknolojiyi izleyen büyük pamuklu tekstil fabrikaları kuruldu. 1939'daki İkinci Beş Yıllık Plan çeşitli bölgelerde endüstri alt yapısını güçlendirmek amacını güdüyordu. Tekstil üzerinde özellikle duruluyordu. Bu yeni kurulan tesisler, memleket ihtiyacının %80'ni karşılıyor; yün ve pamuklu ithalatının %33'ten %18'e indiriyordu (İnalçık 2008, s. 152).

03 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı Kanun'la, 11 Temmuz 1933 tarihinde Büyük Önder Atatürk tarafından *Sümerbank* adı verilerek kurulmuş olup, 17 Haziran 1938 tarihinde 3460 sayılı kanunla Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü (KİT) haline getirilmiştir (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023).

Sümerbank ilk kurulduğu yıllarda *SB* kısaltmasını amblem olarak kullanmış ve bu amblem zamanla anahtar şeklinin S ve B harfleri ile sembolize edildiği bir logoya dönüşmüştür. Kâğıt Müzesi Dokümantasyon Merkezi'nin arşivlerine göre bu logo Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikası'nın (SEKA) kurucusu Mehmet Ali Kâğıtçı tarafından tasarlanmıştır. 1943'te anahtar şeklindeki SB harfleri ve Sümer kelimesi Sümerbank ürünlerini iç ve dış piyasada tanıtmak ve taklitçiliği önlemek amacı ile marka olarak tescil edilmiştir. 1 Mart 1957 tarihinde Sümerbank'ın anahtar şeklindeki logosu (Görsel 1 ve Görsel 2) standartlaştırılarak tüm Sümerbank kuruluşları tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, 1965'ten aktaran, Berk, 2016, s. 116).

Görsel 1. Sümerbank amblem örnekleri (Berk, 2016, s. 116)

Görsel 2. Sumerbank amblem örnekleri (Markut, Sumerbank Fabrika-Yatırım-Ekonomi-Tasarım, 2023)

Sumerbank'ın bir marka olarak tanıtım ve reklamlarında kullanılan afişler ilk afiş ve grafik tasarımcısı İhap Hulusi Görey tarafından hazırlanmıştır (Görsel 3 ve Görsel 4).

Görsel 3. İhap Hulusi Görey tarafından Sumerbank için yapılan afiş örnekleri (Koraltürk, 1997)

Görsel 4. İhap Hulusi Görey tarafından Sümerbank için yapılan afiş örnekleri (Koraltürk, 1997)

Sümerbank bir devlet girişimi olarak memlekette endüstrileşmede öncülük rolünü benimseyerek tekstilde sermaye ve üretimde önder olacaktır. Amaç, ileri metotlarla çalışan bir endüstri düzeyine erişmektir. 1929-1939 döneminde memleketin tekstil üretim kapasitesi iki misli arttı, bu oldukça yüksek bir artıştı. Bununla birlikte, özel sektör hala büyük ölçüde geleneksel el sanatları düzeyinde kalmıştı. Tüm sanayide işgücü % 3'ü geçmiyordu. Sümerbank programlarda pamuklu sanayisine öncelik vermiştir. Sonunda ithalat % 37,5'ten % 21,53'e inmiştir (İnalçık 2008, s. 152). 1950'lerde Sümerbank ve özel tekstil üretim ve girişimi büyük gelişmeler göstermiştir (İnalçık 2008, s. 154).

1952 yılına gelindiğinde, Sümerbank'ın işletmeleri şunlardı; Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, İzmit Selüloz Sanayi Müesseseleri, Sivas ve Ankara Çimento Fabrikaları, Kütahya Keramik Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası, İzmit Klor ve Sudkostik Fabrikaları, Defterdar, Hereke, Bünyan Fabrikaları, Isparta Yün İpliği Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Bakırköy Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Malatya Bez Fabrikası, Adana Bez Fabrikası, Halkapınar Dokuma Fabrikası, Bursa Gemlik Suni İpek Fabrikası ve Kastamonu Kendir Soyma Fabrikası (Koraltürk, 1997, s. 174).

Sümerbank Türkiye'de birçok ilklere imza atmıştır. Halk pek çok ilkle bir sanayi okulu ve sosyal devletin temsilcisi olan Sümerbank fabrikaları sayesinde tanışmıştır. Sümerbank çalışma yaşamındaki algıyı da değiştirerek fabrikalarda erkeklerle birlikte kadınların çalışmalarını ve üretimde aktif rol almalarını sağlamıştır.

Sümerbank sendikal hakların düzenlenmesinde ve uygulanmasında zamanın çok ötesinde bir yaklaşım sergilemiştir. İlk olarak 1. İzmir İktisat Kongresi'nde Türkiye'nin gündemine gelen sendikal haklar konusu Sümerbank ile deneyimlenmiştir (İnce vd., 2016, s. 71).

Tek düzen muhasebe sistemini ilk uygulayan Sümerbank'tır. Yasası 1980'lerde çıkmakla birlikte bu sistemin ilk uygulamasını 1960'larda Sümerbank yapmıştı (İnce vd., 2016, s. 76).

Sümerbank Türkiye'de ilk yapay lif ve tekstil boyasını üretimini de başlatmıştır. Bu alanda Bursa Gemlik Suni İpek 1938 yılında, Tarsus Mensucat Boyaları ise 1965 yılında üretime başlamış olan öncü fabrikalardır.

3.3. Türk Tekstil Sanayisinin ve Tasarımın Gelişim Sürecinde Sümerbank'ın Etkisi

Kuruluşunun ilk yıllarında gücünü yerli sanayiden almayı hedefleyen genç Türkiye Cumhuriyeti'nde bir tekstil endüstrisinin kurulması öncelikli bir konu olarak ele alınmıştır (İnalçık 2008, s. 151).

Türkiye'nin bugün sahip olduğu dünya çapında güçlü ve modern tekstil sanayisinin temeli Sümerbank sayesinde atılmıştır. 16 Eylül 1935'de açılan Kayseri Bez Fabrikası ülkenin ilk entegre ve en büyük pamuklu işletmesidir.

Sümerbank'ın kurulmasının ardından Osmanlı Dönemi'nde açılmış olan bazı fabrikalar devir alınarak modernizasyonları yapıp ekonomiye katkıları sağlanırken hızla yeni tekstil fabrikalarının açılmasına başlanmıştır. Sümerbank fabrikalarının açılış törenlerine devlet yetkilileri, kurulum ve inşaatta görev alan Rus teknik elemanlar, halk, yurt içi ve yurt dışından gelen önemli konuklar katılmışlardır.

Sümerbank'ın Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı fabrikalar (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023):

Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikası (1850)

Feshane Yünlü Dokuma Fabrikası (1836)

Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası (1843)

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası (1810)

Yeni açılan fabrikaların kuruluş yerlerinin saptanması ise gelişigüzel olmamış, bölgelerin sosyoekonomik durumları, ulaşım olanakları, coğrafi konumu, su kaynaklarına, tarım alanlarına yakınlıkları, milli savunma gereklilikleri gibi pek çok durum dikkate alınarak ülke geneline yayılmasına özen gösterilmiştir. Fabrikalar kuruldukları illerde ekonomik ve sosyal hayatı canlandırmış, diğer illerden ve Ege adalarından, Batı Trakya'dan ve Balkanlar'dan çalışmaya gelenler sayesinde nüfus artışı sağlanmıştır. Halkın ihtiyaçları ucuz ve kaliteli bir şekilde sağlanmıştır. Sümerbank fabrikalarının kuruldukları yerlerdeki halkın sosyal ve kültürel gelişimlerine de çok büyük olumlu etkileri olmuş ayrıca farklı bölgelerden insanların kaynaşması sağlanmıştır. Fabrikaların işçileri o yörenin insanları iken yönetici ve mühendisler diğer illerden tayinlerle gelmekteydi.

Sümerbank baskı fabrikalarının kurulması ile Türkiye'de tekstil baskıcılığı altın devrini yaşamaya başlamış, köylerden kentlere, giysiden ev tekstiline birçok alanda baskılı kumaşlar yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (İşmal ve Yıldırım, 2012, s. 77). Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası endüstriyel anlamda üretim yapan Türkiye'nin ilk modern baskı işletmesidir. Nazilli Basma Fabrikası'ndan pek çok teknik eleman ve tasarımcı Sovyet Rusya'ya eğitime gönderilmişlerdir.

Sümerbank kültürü ve modası modern Türk ulusu inşası projesi içinde devlet politikası tarafından desteklenmiş, dönemin tasarımcıları ulus ve ulusal tasarım kimliğine dair sosyal hafızayı yansıtan çok sayıda tekstil deseni yaratmıştır (Himam ve Tekcan, 2014, s. 227). Basma kumaşların yanı sıra değerli yünlü kumaşlar da üretilmiştir.

Konfeksiyon sanayinin kuruluş ve gelişimine temel oluşturmak üzere 1970 yılında Sümerbank bünyesinde pilot konfeksiyon uygulamasına başlanarak bu proje 1972 yılında hayata geçirilmiştir. Satın alınan Juki ve Yamaha makineler alınıp standart Türk beden ölçüleri standardizasyon çalışmaları yapılarak İzmir Sümerbank Fabrikası bünyesinde 1975 yılında hazır giyim üretimine başlanmıştır (İnce vd., 2016, s. 162).

Dünyada yaşanan gelişmeler ülkemizde de giyim modasını etkilemiş, yurt dışındaki moda dergilerindeki giysiler Sümerbank kumaşlarıyla dikilerek yurdun dört bir yanındaki kitlelere ulaşmıştır.

Sümerbank fabrikaları zamanla tekstil tasarımcılarının eğitildiği meslek okullarına da dönüşmüştür. Cumhuriyet'in erken dönemlerindeki ekonomik koşullar Sümerbank tekstillerinde kullanılan ham madde, boyar madde ve kimyasal madde kullanımını belirlemenin yanı sıra Türk halkının giysi ile olan ilişkisini şekillendirmiştir. Guaj boya ile kağıt üzerine çizilen desenler üretim kapasitesine uygun olması için iki ila dört farklı renk kullanılarak tasarlanmıştır. Nazilli Basma Fabrikası'nda üretilen kumaşlarda seri üretim kapasitesi dahilindeki lineer geometrik kompozisyonlar ile Anadolu kültürünü temsil eden çiçekli ve folklorik desenler en belirleyici tasarım elemanları olmuştur. Sümerbank basma ve pazenlerinden dikilmiş tipik puanlı ve çizgi desenli pijamalar, okul önlükleri, elbiseler ve gömlekler bir dönemin standartlaşmış günlük giysilerini oluşturmuştur (Himam ve Pasin, 2011, s. 164).

Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi kapsamında yapılan içerik analizi çalışmasında özellikle 1960'ların sonundan itibaren tasarım ve tasarımla ilgili konuların gündeme geldiği gözlemlenmiştir. Örneğin 1968 yılına ait Endüstri ve Kültür Dergisi'nde Sümerbank tarafından düzenlenen Desen ve Afiş Tasarımı Yarışmasının şartnamesi bulunmaktadır. Yarışmanın amacı Sümerbank'ın endüstriyel, kültürel, bankacılık ve mağazacılık faaliyetlerini ifade edici tasarımların yapılması olarak belirtilmiştir (Berk, 2016, s. 117).

Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi'ne göre 1970'lerin başında Sümerbank ve çeşitli illerdeki Kız Meslek Enstitüleri ortaklığı ile düzenli olarak Sümerbank Kumaşları kullanılarak tasarlanmış giysilerden oluşan defileler düzenlenmeye başlanmıştır. 1980'lerle birlikte Sümerbank hazır giyim konusunda kendi markalarını yaratma yolunda adımlar atmıştır. Çocuk giyim markası olan özellikle okul önlükleri, yakaları

ve ayakkabıları ile tanınan *Uçan Balon* bunlardan birisidir ve bu marka için ayrı satış mağazaları açılmıştır. *Genç ve Genç* ile *Yeni Çizgi* Sümerbank'a ait bir diğer hazır giyim markalarıdır. Ayrıca *Çağdaş Çizgi* isimli bir de ayakkabı markaları bulunmaktadır (Berk, 2016, s. 117).

Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergilerinin 1961-1971 ve Sümerbank 3 aylık bültenlerinin 1935-1938 tarihleri arasında çıkan sayıları üzerinden gerçekleştirilen içerik analizinde görüldüğü üzere Sümerbank'ın tasarım faaliyetleri daha çok tekstil, hazır giyim, ayakkabı ve porselen üzerine yoğunlaşmıştır (Berk, 2016, s. 119).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin sanayileşme adımlarının en önemlilerinden biri olan Sümerbank'ın kuruluş yıllarında Sovyet Rusya'da tasarım eğitimi almak üzere gönderilen pek çok kişi uzun yıllar Türk tekstil baskı tasarımlarına yön veren Sümerbank basmalarının mimarı olmuşlardır (Coşkun ve Akpınarlı, 2019, s. 155-173). Basma fabrikalarında desenlerin tasarlanmasından ve bu desenlerin baskıya hazırlanmasından sorumlu desinatörler çalışmaktaydı.

1942 yılında Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'nın bir çalışanı olan Müzeyyen Nalbantoğlu (Görsel 5), okuldan fabrikaya geçiş yaparak, ülkemizdeki ilk tekstil tasarımcısı olarak tarihe geçmiştir (Abirdân, 2018).

Görsel 5. Müzeyyen Nalbantoğlu (Yaşayan ve yaşatan Sümerbank-2, 2023)

3.4. Sümerbank'ın Toplumdaki Eğitim, Sosyal ve Kültürel Etkileri

Sümerbank fabrikaları büyük ve ağaçlandırılmış gayet bakımlı, profesyonelce tasarlanmış yerleşkelerde sosyal tesisleri, kütüphaneleri, spor sahaları (futbol, basketbol, atletizm, voleybol, bisiklet, güreş, yüzme, boks, tenis) ve spor salonları, spor kulüpleri, sağlık birimleri, misafirhaneleri, lojmanları, sinema/tyatro salonları, balo/toplantı salonları, kreşleri olacak şekilde sosyal ve kültürel ihtiyaçlar düşünülerek kurulmuşlardı. Kısa sürede büyük işler başararak Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış bir toplumu bu sanayi kuruluşlarıyla, sosyal ve kültürel faaliyetlerle buluşturmanın büyük bir vizyon gerektirdiği açıktır.

Sümerbank mağazaları sadece kendi ürettiği tekstil, halı, porselen, ayakkabı gibi ürünleri değil özellikle ulaşılabildiği güç ve alt yapısı yetersiz bölgelerde yaşayanların gaz, yağ, tuz gibi temel ihtiyaçlarını da satarak bir devlet hizmeti vermiştir.

Cumhuriyet Bayramları ve fabrikaların açılış yıl dönümlerinde balolarına hanımlar basmadan dikilmiş tuvaletler, beyler ise eşlerinin kıyafetinin parçasından yapılmış kravat ve mendillerle baloya katıldı. Balolarda Müzeyyen Senar, Zeki Müren gibi sanat müziğinin devleri sahne aldı. Basma defilelerinde en ünlü mankenler usta sunucu Halit Kıvanç'ın takdimiyle podyumdaydı (İnce vd., 2016, s. 134-136).

2002 yılında Londra'da düzenlenen yarışmada Dünya Güzeli seçilen Azra Akın, ülkemizi ünlü modacı Cemil İpekçi'nin Nazilli Basma Fabrikası'nda üretilen çiçek desenli pazen kumaştan diktiği elbise ile temsil etmişti. Anadolu kültürünü yansıtan bu kırmızı basma elbise *en iyi tasarım ve en iyi kostüm ödülü* de almıştı (Duyan Ergür, 2023).

Ayrıca, sosyal yardımlaşmaya önem verilmiş, Biriktirme ve Yardım Sandığı, Sümerbank Mensupları Yardımlaşma Vakfı, Sümerbank Memur ve Müstahdemleri Sağlık Sandığı, Sümerbanklılar Cemiyeti gibi oluşumlar ile çalışanların sağlık ve çeşitli konulardaki maddi ihtiyaçlarının karşılanması ve konut sahibi olmaları desteklenmekteydi. Personelin sosyal hakları ve menfaatleri daima gözetilmiştir. İzmir Kuşadası'nda deniz kenarındaki 140 odalı kamp ve Bursa Uludağ'daki kampın yanı sıra, bütün fabrikaların misafirhaneleri, lokalleri, spor ve sosyal tesisleri ülke çapında tüm personele hizmet sunmuşlardır.

Sümerbank fabrikaları sadece üretim odaklı değil aynı zamanda halkın sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayan çok yönlü kuruluşlardı. Örneğin; Sümerbank fabrikalarında resim-heykel sergileri açılıyor, konserler veriliyor, öğlen molalarında dünya klasiklerinden müzikler dinletiliyordu, Türkiye'nin ilk modern baskı fabrikası olan Sümerbank Nazilli basma fabrikasında kurulmuş bir caz grubu vardı. Bu fabrikada işçilerin ulaşım ihtiyaçları için Nazilli'de bir demiryolu hattı döşenmişti. Raylarda çıkarttığı ses nedeniyle halkın *Gıdı Gıdı* diye adlandırdığı bir lokomotif ve iki vagondan oluşan tren 1995 yılına kadar uzun zaman işçileri taşımak için kullanılmıştır.

1937 yılında Nazilli Basma Fabrikası ile aynı gün açılışı yapılan *Fabrika Hastanesi* sadece çalışanlara değil tüm şehir ve çevresi için hizmet sunmuştur. 40 yataklı bir sağlık tesisi olarak açılan hastanede ameliyathane, doğum servisi, röntgen polikliniği, diş hekimliği birimi ve eczane bulunmaktaydı ve o tarihlerde yöre için bir kabus gibi olan sıtma salgını bu sayede yenilmişti (Abirdân, 2018).

3.5. Özelleştirme ve Kapatılma Süreci

1980'li yıllarda başlayan liberal ekonomi etkisiyle devletin eğitim, sağlık, adalet, güvenlik gibi temel hizmetleri yapması ve üretim gibi işlerin ise özel sektöre devredilmesi düşüncesi özelleştirme sürecini başlatmış, bu yaklaşım doğal olarak bir devlet kuruluşu olan Sümerbank'ı da etkilemiştir.

Yaptığı yatırımları, işletmeciliği, bankacılığı, pazarlamacılığı ve hizmetlerini sunduğu her yöreye ekonomik ve sosyal canlılık götüren Sümerbank'ın; KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsü)'lerin özelleştirilmesi hakkındaki kanun çerçevesinde Bakanlar Kurulu'nun 11 Eylül 1987 tarihli kararı gereğince özelleştirilmesine karar verilmiştir (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023). Özelleştirme kararından sonra bankacılık bölümü *Sümerbank*, üretim yapan sanayi bölümü ise *Sümer Holding A.Ş.* olarak devam etmiştir.

1987 yılında alınan özelleştirme kararıyla başlayan gerileme sürecinde bile kurumsal yapı ve işleyiş sürdürülmüştür. Ancak, bu süreçte gerek yönetsel gerekse teknolojik olarak yapılması gereken modernleştirme ve iyileştirme çalışmaları yapılmamış, üretimde kısıntıya gidilmiş, artan işçilik maliyetleri nedeniyle piyasayla rekabet edemez hale gelmiş ve fabrikaların kapanış süreci hızlandırılmıştır.

Özelleştirme sürecine girdiği 1987 yılına kadar kar bildiren Sümerbank, 1988 yılında 101,7 milyarlık zarar bildirmiş ve zararı her yıl katlanarak artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte özel sektörle rekabet şansı giderek azalan Sümerbank 2002 yılında çıkarılan ihale yasası ile o güne kadar daimi müşteri olan Ordu ve Emniyet Müdürlüğü'nü de yüksek maliyetleri nedeni ile kaybetmiştir (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023).

Türkiye'de özel sektörün gelişmeye başlaması ve özellikle Sümerbank'ın temel tüketim ürünü olan tekstil ve hazır giyim alanında tasarım, markalaşma ve mağazacılık süreçlerinin 1980'ler sonrası hızlanması, ithal ikamesi politikalarının terk edilmesi ile ulusal rekabete yabancı markaların eklenmesi Sümerbank'ın rekabetçiliğini yitirmesinin temel nedenlerini oluşturmuştur (Berk, 2016, s. 112).

Sümerbank, 1980'li yıllarda hazır giyim ve ayakkabı konusunda *Uçan Balon, Genç ve Genç, Nomad, Yeni Çizgi* gibi isimlerle kendi markalarını yaratmış, bunlar için ayrı mağazalar da açılmıştır. Ancak özellikle özelleştirme sürecinin son zamanlarında oluşan ücret dengesizlikleri; özel sektörün çok üzerinde olan işçi maaşlarının mühendis ve hatta yönetici ücretlerini geçerek dış piyasayla rekabet edilemez hale gelmesi, Ankara'daki merkezi yönetimin bir takım siyasi baskılar altında kalması, yönetim anlayışından teknolojiye varana kadar olması gereken modernleştirmenin yapılmaması gibi nedenlerle verimliliğin azalarak kurumun sürekli zarar eder hale gelmesi çöküş sürecini hızlandırmıştır. Ankara Genel Müdürlük'te bulunan ihracat birimi yurt dışı satışları artırmak için fabrikalarla işbirliği yaparak 80-90'lı yıllarda yoğun çalışmalar yapsa da geriye gidişin önüne geçilememiştir.

1987 yılında başlayan özelleştirme sürecinde tekstil fabrikalarının 1994-2013 yılları arasında kademeli olarak satış, devir ya da kapatma şeklinde üretimlerine son verilmiştir. Çalışan, yönetici, memur, mühendis,

işçi ve diğer teknik elemanların istedikleri diğer uygun devlet kuruluşlarına yatay geçiş yapmaları sağlanmıştır. Sümerbank'ın diğer sektörlerdeki özelleştirme faaliyetleri halen devam etmektedir.

Fabrika binalarının bazıları tamamen yıkılmış, bazıları ise yeniden düzenlenerek müze, eğitim kampüsü, park gibi farklı şekillerde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak kapatılma süreçlerinde başta ilk modern endüstriyel baskı işletmemiz olan Nazilli Basma Fabrikası olmak üzere, İzmir Basma Sanayi Fabrikası gibi bazı fabrikalarda tarihe saygıyla bağdaşmayan son derece üzücü görüntüler sergilenerek, bir kısım makineler, eşyalar, bilgiler, belgeler yeterince korunamamış ve çöp haline gelmişlerdir. Bu durum çeşitli kaynaklarda fotoğraflarıyla da belgelenmiş haldedir.

İzmir Sümerbank Basma Sanayi Fabrikası'nın tekstil baskı desenlerinin bir kısmı İzmir Ekonomi Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi tarafından incelenerek arşivlenmiş, dijital ortama aktarılmış, 2015 yılında ise *Bir Ulusu Giydirmek: 1956-2000 Yılları Arası Sümerbank Desenleri* adıyla sergilenmiştir (Bulgun, Adanır ve Himam, 2015). Bu proje kapsamında yaklaşık 7 bin desen seçilip sanal bir müze ve dijital arşiv oluşturularak Türkiye Dijital Tekstil Desen Arşivi (TUDİTA) <http://tudita.ieu.edu.tr/> web adresinde erişime sunulmuştur.

Yerli Mallar Pazarı adıyla 1933'de faaliyete geçen mağazalar, 1934 yılında Sümerbank Yerli Mallar Pazarları Müdürlüğü adını almış, özelleştirme kararının ardından mağazaların sayısı hızla azalmıştır. En sona kalan Bursa Mağazası 2006, Ulus mağazası ise 2007 yılında kapanmıştır (Sümer Holding A.Ş., kuruluş ve tarihçe, 2023).

4. Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk bağımsızlığın ancak ekonomik kalkınma ile sağlanabileceği düşüncesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ekonomik kalkınma ve sanayi hamlesi olarak Sümerbank'ı kurmuştur. Çok büyük bir tarihi öneme sahip bu kapsamlı kuruluşun arka planında uzun bir düşünsel hazırlık, inceleme, sistematik hareket ve olgunlaşma süreci olduğu açıktır. Kaynaklara bakıldığında Atatürk'ün yıllar öncesinden hatta savaş cepheleri arasında koştururken bile kitaplarını yanından ayırmadığını, dünyayı yakından takip ettiğini, kafasında daima ülkesiyle ilgili fikirleri olduğunu ve bizi daha gelişmiş ülkelerle kıyasladığını, bunların ardından da zamanının ötesindeki vizyonu, donanımı ve entelektüel birikimi sayesinde stratejik bir planlama ile düşüncelerini hızla hayata geçirdiğini görmekteyiz.

Sümerbank yerleşkelerinde yarattığı ortam sayesinde ekonomik ve insani gelişim birbirine paralel olarak gitmiştir. Çalışanlarının kurdukları tiyatro ve müzik grupları, fabrikaların salonlarında sergilenen tiyatrolar, konserler, atölyelerinde yapılan resim, heykel, tasarım çalışmaları, sanat okulları ile yapılan işbirlikleri gibi etkinliklerin hem insanı hem üretimi zenginleştirici etkileri ve kültürel gelişime katkıları yadsınamaz.

Özelleştirme kapsamında fabrikaların üretimleri durdurulurken her biri için daha özenli ve tarihe saygılı bir şekilde davranılabilir, kumaş arşivleri, makine, donanım, cihaz vd. olması gerektiği gibi korunup değerlendirilebilir, bazı fabrikalar üretime devam edebilir, Sümerbank bir marka olarak yaşatılarak, Atatürk'ün bu çok önemli mirası gelecek kuşaklara aktarılabilir. Sümerbank'ın bir marka olarak sembolik de olsa tekrar canlandırılması, yaşatılması için bazı oluşumlar ve girişimler mevcut olmakla birlikte bunun henüz istenilen düzeyde gerçekleştiği söylenemez. Sümerbank, eğer istenilirse inanç ve kararlılıkla nelerin yoktan var edilebileceğinin somut bir göstergesidir ve özellikle gençlerimize örnek olmalıdır. Büyük Atatürk'ün ülkemiz için yaptığı her şeyin çok iyi anlaşılması, emanetlerinin değerinin bilinmesi, korunması ve sahip çıkılması en önemli vatandaşlık görevlerimizdendir.

Kaynakça

Abirdân, H., E. (2018, 8 Ağustos). Yaşayan ve yaşatan Sümerbank. *Ege'ye dönüş*.

<https://www.egeyedonus.com/blog/icerik/sumerbank-2>

Atay, F. (1965). *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi* [Atatürk Özel Sayısı], s. 12. Başnur Matbaası.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (2023). *Ekonomi ve kalkınma*. <https://www.atam.gov.tr/duyurular/ekonomi-ve-kalkinma>

Berk, G. G. (2016). Sümerbank işletmelerinde tasarıma dair içerik analizi: Sümerbank süreli yayınları üzerine bir çalışma. *yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 16, 111-120.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/228105>

- Bulgun, E., Adanır, E. & Himam, D. (2015). *Türkiye baskı desenleri tarihi: Sümerbank örneği: 1956-2001*. İzmir Kalkınma Ajansı ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank 1933-1973. (1973). *Sümerbank Genel Müdürlüğü Araştırma ve Planlama Müdürlüğü Uzmanları, Genel Müdürlük İhtisas Şubeleri ve İşletmeleri*. Tisa Matbaası.
- Coşkun, G. ve Akpınarlı, H. F. (2019). 20. Yüzyıl başlarında Sovyet Rusya’da tekstil baskı tasarımının gelişimi ve Türkiye’deki tekstil baskı tasarımına yansımaları. Yel, S. ve Köse, O. (Eds.), *II. uluslararası Türk-Rus dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi* (s.155-171) içinde, Asos Yayınları. https://akademikiletisim.com/utrak/dokumanlar/15_17_kasim_2019_utrak_tam_metin.pdf#page=155
- Duyan Ergür, İ. “Milli değerlerimiz”. (2023, 4 Ağustos). <https://www.gazeteyaziyor.com.tr/milli-degerlerimiz>
- Er, F. D. (2011). *Sümerbank İzmir Halkapınar Basma Sanayii müessesesine ait desen albümlerinin incelenmesi, arşivlenmesi ve korunması* (Tez No. 293279) [Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü]. Ulusal Tez Merkezi.
- Himam, D. ve Pasin, B. (2011). Designing a national uniform(ity): The culture of Sümerbank within the context of the Turkish Nation-State Project. *Journal of Design History*, 24(2), s. 157-170. doi: 10.1093/jdh/epr007
- Himam, F. D. ve Tekcan, E. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi terzilik kültürü ve ulusal maddi kültürün inşası. *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 10(20), 221-254. https://ctad.hacettepe.edu.tr/10_20/2.pdf
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye tekstil tarihi üzerine araştırmalar*. Türkiye İş Bankası kültür Yayınları.
- İnce, S. (2016). *Türkiye'nin tekstil sektörünü kuran Sümerbanklılar: Bir okudular bin dokudular*. Süher, İ., Sert, Ö., Okaygün, Ö.T. (Ed.). Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası.
- İşmal, Ö. ve E., Yıldırım, L. (2012). *Tekstil baskıcılığının tarihçesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.
- Kansu, C. A. (1965). Halk Dokumacısı. *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi* [Atatürk Özel Sayısı], s. 32. Başnur Matbaası.
- Koraltürk, M. (1997). *Türkiye ekonomisinde bir öncü: Sümerbank* (Sümer Holding A.Ş. Arşivi). Creative Yayıncılık.
- Markut, Sümerbank "Fabrika-Yatırım-Ekonomi-Tasarım". (2023, 18 Mayıs). <https://markut.net/sayi-4/sumerbank-fabrika-yatirim-ekonomi-tasarim/>
- Sümer Holding A.Ş., Kuruluş ve tarihçe. (2023, 13 Nisan). http://www.sumerholding.gov.tr/files/faaliyet_raporlari/sumer_kurulus.pdf
- Tudita. (2015). *Türkiye baskı desenleri tarihi: Sümerbank örneği 1956-2001*. İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir.
- Yarar, Z. (2023, 18 Mayıs). Sümerbank "Fabrika-Yatırım-Ekonomi-Tasarım". *Markut*. <https://markut.net/sayi-4/sumerbank-fabrika-yatirim-ekonomi-tasarim/>
- Yaşayan ve yaşatan Sümerbank 2. (2023, 18 Mayıs). *Ege'ye dönüş*. <https://www.egeyedonus.com/blog/icerik/sumerbank-2>